

কোচ ৰাজবংশীৰ গোষ্ঠীগত পৰিচয় আৰু জাতিগঠন

ফটো লিংকন বয়ৰ সৌজন্যত

সাম্প্ৰতিক সময়ৰ অন্যতম চৰ্চিত জনগোষ্ঠী হ'ল কোচ ৰাজবংশী। অবশ্যে এই চৰ্চাৰ আঁৰত জনগোষ্ঠীটোৰ বৰ্ণাঢ্য ইতিহাস-সংস্কৃতিয়ে ক্ৰিয়া কৰাতকৈ তেওঁলোকৰ আজিৰ আত্মনিয়ন্ত্ৰণৰ আন্দোলনে (কামতাপুৰ আন্দোলন) সৃষ্টি কৰা বৌদ্ধিক উৎসুকতা তথা অন্য কিছুমান কাৰকেহে অধিক ক্ৰিয়া কৰিছে। যি কি নহওক, কোচ ৰাজবংশীয়ে বহু আগৰ পৰাই দেশী বিদেশী লেখক-গৱেষকসকলৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰি বৈলৈ সক্ষম হৈ আহিছে। মন কৰিবলগীয়া কথাটো হ'ল কোচ ৰাজবংশীৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিবলৈ যাওতে বেচিভাগ ইতিহাসবিদেই বিবুধিত পৰা দেখা যায়। কোচ শব্দটোৰ অৰ্থ ব্যাখ্যা কৰিবলৈ গৈ এডৱাৰ্ড গেইট ডাঙৰীয়াই 'A History of Assam-ত লিখিছে, the word 'Koch' is a term of some ambiguity' (Gait 1984:46)। অকল গেইটেই নহয় তেওঁৰ সমসাময়িক অথবা আগৰ-পিছৰ বহুতো উপনিবেশিক নাইবা জাতীয়তাবাদী ইতিহাসবিদেও কোচ ৰাজবংশী সম্পৰ্কে আলোচনা কৰোতে গেইটৰ দৰে একই সমস্যাত পৰা দেখা যায়। ইয়াৰ মূলতে হ'ল কোচ ৰাজবংশীক এটা সামাজিক গোট হিচাপে মানি লোৱাতকৈ যি কোনো বিশেষ নৃগোষ্ঠীয় 'কেটেগ'ৰি'ত সুমুৱাবলৈ বিচৰাতো। বড়ো, গাৰো আদি জনগোষ্ঠীৰ ক্ষেত্ৰত যিবোৰ কথা ইতিহাসবিদ-গৱেষকসকলে ডাঠি কৈছে (যেনে বড়ো সকল

মংগোলয়ী), সেইবোৰ কথা কোচ ৰাজবংশীৰ ক্ষেত্ৰত তেওঁলোকে ডাঠি ক'ব পৰা নাই। বৈচিত্ৰময় জাতিগঠন, নৃগোষ্ঠীয় আৰু সাংস্কৃতিক ইতিহাসৰ সমান্তৰালভাৱে ৰাজতন্ত্ৰৰ ইতিহাসৰ প্ৰবল উপস্থিতিয়ে কোচ ৰাজবংশীক ইয়াৰ সমগোত্ৰীয় বড়ো বা আন জনগোষ্ঠীতকৈ এক সুকীয়া পৰিচয় প্ৰদান কৰিছে। তাৰোপৰি ষোল্লশতিকাত সাম্ৰাজ্য বিস্তাৰৰ প্ৰয়োজনত গোষ্ঠীগত পৰিচয়ৰ উৰ্ধত গৈ কামতাপুৰ নামৰ এক বিশাল ভূখণ্ডৰ একতাৰ বাবে সকলোৰে গ্ৰহণযোগ্য উমৈহতীয়া সংস্কৃতি, জাতীয় সাহিত্য-জাতীয়তাবাদৰ সৃষ্টিত কোচ ৰাজবংশীসকলে নিজৰ অজানিতেই আগভাগ লৈছিল। কোচ ৰাজবংশীৰ বিষয়ে আলোচনা কৰোতে এই কথাবোৰ মনত ৰাখিব পাৰিলে ভাল।

বৰ্তমান নেপাল, ভাৰত, বাংলাদেশ আৰু ভূটানৰ ভূমিপুত্ৰ ৰূপে পৰিচিত আমি আজিৰ তাৰিখত যিটো জনগোষ্ঠীক কোচ ৰাজবংশী বুলি কওঁ, এওঁলোক ঠায়ে ঠায়ে 'কোচ' আৰু ঠায়ে 'ৰাজবংশী' এই দুই ভিন্ন নামৰে পৰিচিত। ঘাইকৈ য'ত য'ত কোচ ৰাজতন্ত্ৰ প্ৰতিষ্ঠা হৈছিল তাত তাত এওঁলোক ৰাজবংশী ৰূপে পৰিচিত। যেনে কোচ বিহাৰ, বিজনী, বেলতলা, দৰং, কাচাৰ আদি ঠাইত ৰাজবংশী শব্দটোৰ সমাদৰ বেছি। নেপালৰ কোচ ৰাজবংশীসকলৰ কিছুসংখ্যক তাজপুৰী ৰূপেও পৰিচিত। 'কোচ'

কোচ আমোলৰ মুদ্ৰা

আৰু ‘ৰাজবংশী’ শব্দ দুটা একত্ৰিত কৰি ‘কোচ ৰাজবংশী’ বুলি ক’বলৈ আৰম্ভ কৰাটো কিছু পৰিমাণে নতুন যেন লাগে। উত্তৰ বংগৰ ৰাজবংশীসকলে কোচ শব্দটো ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ বেয়া পায় যদিও শেহতীয়াকৈ এই মানসিকতাৰ পৰিবৰ্তন হোৱা যেন অনুভৱ হয়। অসমত আজিকালি কোচ আৰু ৰাজবংশী শব্দ দুটা বেলেগে বেলেগে ব্যৱহাৰ নকৰি একেলগে ব্যৱহাৰ কৰা দেখা যায়। অৱশ্যে এতিয়াও তিব্বতী বাৰ্মি কোচ ভাষা কোৱা কোচ সকলে ৰাজবংশী শব্দটো একেবাৰেই ব্যৱহাৰ নকৰে বুলি ক’লেও অত্যাুক্তি কৰা নহ’ব। আগতেও উল্লেখ কৰিছো যে ৰাজবংশী শব্দটোৰ সৈতে ৰাজতন্ত্ৰৰ সম্পৰ্ক আছে। অম্বিকা চৰণ চৌধুৰীয়ে ঠিকেই কৈছে, ‘কামতা সাম্ৰাজ্যৰ মূল আৰু কেন্দ্ৰীয় জনগোষ্ঠী আছিল কোচ নামে পৰিচিত ভূমিপুত্ৰ সকল। এওঁলোকৰেই সংগ্ৰামী আৰু উদ্যোগী কিছুমানে উত্তৰ পূব ভাৰতৰ বিভিন্ন অঞ্চলত ৰাজত্ব কৰিছিল বাবেই, ৰাজত্ব কৰা জনগোষ্ঠীৰ লোক হোৱাৰ বাবে এওঁলোকৰ নাম ‘ৰাজবংশী’। সেয়ে জনপ্ৰিয়ভাৱে এওঁলোকে পৰিচয় দিয়ে ‘কোচ ৰাজবংশী’ বুলি। আচলতে গোষ্ঠীগত (ethnically) পৰিচয়ত এওঁলোক ‘কোচ’ ৰাজনৈতিক আৰু সামাজিকভাৱে ‘ৰাজবংশী’ (চৌধুৰী in বৰুৱা ২০০৪: ২৩)। কোচৰ পৰা ক্ৰমান্বয়ে কেনেকৈ ৰাজবংশী বুলি পৰিচয় দিবলৈ এওঁলোকে আৰম্ভ কৰিলে, সেই কথা কাচাৰৰ (বৰাক উপত্যকা) কোচ ৰাজবংশী সকলৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিলে অধিক ভালদৰে বুজিব পাৰি। ইছমাইল হুছেইন ডাঙৰীয়াই এই কথা ‘অসমীয়া প্ৰতিদিন’ কাকতত ভালদৰে আলোচনা কৰা বাবে আমি সেই কথা ইয়াত আলোচনা কৰাৰ পৰা বিৰত থাকিলো।

পুনৰ গেইটৰ প্ৰসংগলৈ উভতি আহিছো। কৈছিলো যে কোচ শব্দটোৱে গেইটৰ মনত দুবিধাৰ সৃষ্টি কৰিছিল। ইতিহাসবিদ আৰু বিজ্ঞানৰ মনত কোচ শব্দটোৱে দুদুল্যতাৰ সৃষ্টি কৰিলেও, সৰ্বসাধাৰণ মানুহে যেতিয়া কোচ অথবা ৰাজবংশী শব্দটো ব্যৱহাৰ কৰে তেতিয়া তেওঁলোকে এক শ্ৰেণীৰ মানুহকে বুজায়। ৰাভা

ভাষাত কোচ শব্দৰ অৰ্থই হ’ল মানুহ। অধিক কি ‘আইনি আকবৰী’ আৰু বাহাৰেস্তান-ই-ফায়েবীত কামতাপুৰ ৰাজ্যক কোচ দেশ ৰূপে লিপি বদ্ধ কৰা হৈছে। তাত আৰু কোৱা হৈছে যে কোচ দেশৰ ভিতৰত কামতা আৰু কামৰূপ নামে দুখন ৰাজ্য আছে (খান ২০০১: ৩)। বহল আৰু প্ৰগতিশীল মানসিকতাৰে চালে কোচ দেশৰ সকলো মানুহেই কোচ হ’ব পাৰে। এইবোৰ অৱশ্যে তৰ্কৰ বিষয়। যি কি নহওক গেইটৰ মতে, “কোচ শব্দটোৱে মূল অসমত (proper Assam) হিন্দুৰ এটি জাতক(caste) বুজায় য’ত হিন্দু ধৰ্মগ্ৰহণ কৰা কচাৰী, মিকিৰ আৰু অন্যান্য জনজাতিৰ লোকক গ্ৰহণ কৰা হৈছে (Gait 1984:46)। গ্ৰিয়েৰচন ডাঙৰীয়াই আৰু এখেপ আঙুৰাই গৈ কৈছে যে কোচ শব্দটোৱে ইয়াৰ প্ৰকৃত গুৰুত্ব হেৰুৱাই পেলাইছে আৰু এতিয়া (আচলতে তেতিয়া, যেতিয়া গ্ৰিয়েৰচনে লিখিছিল) কোচ বুলিলে তেনেকুৱা এজন বড়োক বুজায় যি ইমান বেছি হিন্দু হৈ গৈছে যে তেওঁ নিজৰ ভাষা, বিশেষকৈ খাদ্য সম্পূৰ্ণ ৰূপে ত্যাগ কৰি পেলাইছে (চৌধুৰী ১৯৯৩ : ৬০-৬১)। এইবোৰ কথা এশ বছৰ পুৰনি যদিও, কথাবোৰে এতিয়াও প্ৰাংসগিকতা হেৰুওৱা নাই। অৱশ্যে সাম্প্ৰতিক সময়ত বড়ো (বা অন্য জনগোষ্ঠী) ৰ পৰা কোচ বা ৰাজবংশী হোৱা প্ৰক্ৰিয়া সম্পূৰ্ণ ৰূপে ব্যাহত হৈছে। কোচ ৰাজবংশী আৰু বড়োৰ ভিন্ন ৰাজনৈতিক ইচ্ছাৰ কাৰণেই কথাবোৰ এতিয়া সম্পূৰ্ণ বেলেগ হৈ পৰিল।

কথা হ’ল গেইট আৰু গ্ৰিয়েৰচন ডাঙৰীয়াই কোৱা কথাবোৰ সত্য। এয়া যে অকল কোচৰ ক্ষেত্ৰতে হৈছে তেনে নহয়। কাৰ্বি জনগোষ্ঠীৰ মাজত এনে এক বিশেষ প্ৰথা আছে যাৰ জৰিয়তে অন্য জনগোষ্ঠীৰ লোক কাৰ্বিৰ অন্তৰ্ভুক্ত হ’ব পাৰে। যোৱা বছৰ গুৱাহাটীৰ ওচৰৰ সোনাপুৰৰ ফালে প্ৰায় পাচ শতাধিক গাৰো জনগোষ্ঠীৰ লোকে ধৰ্মীয় ৰীতি-নীতিৰে নিজকে কাৰ্বিলৈ পৰিৱৰ্তিত কৰা বুলি বাতৰি প্ৰকাশ হৈছিল। তিৱা সকলোৰো কিছু সংখ্যকে কাৰ্বি হোৱা বুলি তিৱা সাহিত্য সভাৰ সাধাৰণ সম্পাদক গৰাকীয়ে এই লেখকৰ আগত প্ৰকাশ কৰিছে। অন্য জনগোষ্ঠীৰ পৰাকোচত সোমোৱা প্ৰক্ৰিয়াৰ বেচি পৰিমাণে হোৱা যেন লাগে তথা কথাতো বহুলভাৱে চৰ্চিত।

যি কি নহওক, কোচ মানেই যে হিন্দু হোৱা বড়ো, এইটো কিন্তু সম্পূৰ্ণ সত্য নহয়। কোচ শব্দৰ লগতে জনগোষ্ঠীটোৰো স্বকীয়তা আছে, যি এক চিৰ প্ৰবাহিত সংস্কৃতিৰ জৰিয়তে প্ৰতিয়মান হৈছে। কোচৰ জন্ম সম্পৰ্কীয় এটি লিখু কিংবদন্তী এই ক্ষেত্ৰত উল্লেখ কৰিবলৈ মন গ’ল। কোচ, মেচ আৰু কচাৰীৰ জন্ম বৃত্তান্তৰ বিষয়ে উল্লেখ থকা এই কিংবদন্তীটো মতে কোচ, মেচ আৰু ধীমলৰ উপৰিপুৰুষ গৰাকী ভগবানে স্বৰ্গৰ পৰা পৃথিৱীলৈ পেলাই দিয়া তিনজন ভাই-ককাইৰ এজন। এই তিনি ভাই ককায়ে প্ৰথমতে বানাসত সৰি পৰে আৰু তাৰ পৰা তেওঁলোকে তেওঁলোকৰ বাবে ভগবানে নিৰ্দিষ্ট কৰি দিয়া বাসস্থানৰ সন্ধানত ক্ৰমান্বয়ে উত্তৰ দিশে গতি কৰে। ব্ৰহ্মপুত্ৰ আৰু কোচি নদীৰ মাজৰ ঠাইখিনিক নেপালী

সকলে কাচাৰ বা মূলে বুলি কয়। তিনি ভাই ককাইৰ কনিষ্ঠজনে এই কাচাৰতে থাকিবলৈ লয় আৰু কোচ, মেচ আৰু ধীমল জনগোষ্ঠীৰ পিতৃৰূপে পৰিচিত হয়। আন দুজন ভাতৃয়ে পাহাৰৰ আৰু গভীৰলৈ যায় তেওঁলোকৰ সতি-সন্ততি সকলেই হ'ল নেপালৰ লিম্বু আৰু খাম্বু জনগোষ্ঠী (Risley 1998:87)। কিংবদন্তী লোক ইতিহাসৰে অন্য ৰূপ। ভালদৰে চাব জানিলে কিংবদন্তীতে ওলাই পৰে ইতিহাসৰ সমল। আনহাতে বিস্মৃতিৰ মাজত হেৰাই যোৱা অন্য এক লোক-গীত মতে আদিম কোচ সকলে চীনৰ পৰা বিভিন্ন পৰ্বত-পাহাৰ, নদ-নদী অতিক্ৰমী নামনিলৈ নামি আহিছিল। এই নামি অহাটোকে হয়তো কিংবদন্তীত স্বৰ্গৰ পৰা নামি অহা বুলি কোৱা হৈছে। ওপৰোক্ত কাহিনী দুটা কোচ ৰাজবংশীৰ পৰিচয় সংক্ৰান্তীয় দুটা উদাহৰণহে মাথোঁ। ভালদৰে বিচাৰিলে এনেকুৱা কাহিনী-তথ্য আৰু বহু ওলাই পৰিব বা ওলাই পৰাৰ সম্ভাৱনা আছে।

কোচ ৰাজবংশী বিতৰ্কৰ অন্ত নাই। পণ্ডিতসকলে এইবোৰ বিতৰ্ক কৰি আত্মসম্ভৃতি লাভ কৰিলেও ই এজন সাধাৰণ খাটি খোৱা কোচ ৰাজবংশীৰ জীৱনত একো বিশেষ প্ৰভাৱ নেপেলায়। কোচ ৰাজবংশীৰ প্ৰকৃত পৰিচয়, কোচ নে ৰাজবংশী এই সম্পৰ্কে আলোচনা কৰিলে মোৰ প্ৰায়েই উত্তৰ বংগৰ ধূপগুড়ীৰ এজন খাটি খোৱা কোচ ৰাজবংশী যুৱকৰ মন্তব্যলৈ মনত পৰে। ১৯৯৬-৯৭ চনমানতদাদৰ গুৱাহাটী এক্সপ্ৰেচত এই কোচ ৰাজবংশী যুৱকজনক লগ পাইছিলো তেওঁৰ বন্ধু বৰ্গৰ সৈতে। তেওঁলোকে ইতিমধ্যে গুজৰাটৰ কোনোবা মিলত তেওঁলোকৰ শ্ৰমিক জীৱনৰ অন্ত পেলায় ঘৰলৈ উভতিছে। কথা-বাৰ্তা হওতে যুৱকক সুধিছিলো, তেওঁ নিজকে 'কোচ' বুলি নে 'ৰাজবংশী' পৰিচয় দিয়ে। তেওঁ মিচিকীয়াই উত্তৰ দিলে যে সেয়া প্ৰশ্নটোৰ প্ৰকৃতিৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে।

কোচ ৰাজবংশীসকলৰ প্ৰাচীন বাদ্যযন্ত্ৰ মুখবাশী বজাইছে এগৰাকী কোচ ৰাজবংশী প্ৰৌঢ়ই।
ফটো কল্পজিৎ কৃষ্ণদেৱ বৰ্মণৰ সৌজন্যত

কোনোবাই যদি তেওঁক 'কোচ' বুলি সোধে তেনেহ'লে তেওঁ কোচ বুলি কয় আৰু কোনোবাই যদি 'ৰাজবংশী' বুলি সোধে, তেতিয়া তেওঁ ৰাজবংশী বুলি কয়। ৰাই উপাধি ধাৰী যুৱক জনে কিছু সময় নীৰবে থাকি এক উদাস কণ্ঠেৰে মোক কলে, "...না আছে ৰাজবাড়ী, না আছে ৰাজা.... আমি আৰু এতিয়া নিজকে ৰাজবংশী বুলি পৰিচয় দিয়াৰ কি অৰ্থ, আমিহে এতিয়া সকলোৰে প্ৰজাবংশী হৈ পৰিলো..." কোনো বিশ্ববিদ্যালয় ডিগ্ৰী অবিহনেও সেই যুৱকে কোচ ৰাজবংশীৰ সাম্প্ৰতিক ৰাজনৈতিক আৰু অৰ্থনৈতিক অৱস্থাৰ প্ৰতিফলিত কৰা এক সংজ্ঞা দাঙি ধৰিবলৈ সক্ষম হৈছিল।

চাইবেৰিয়াৰ পৰা নামি অহা কোচ, সংকোচে কোচ উহাতে কোচ, কম্বোজৰ পৰা কোচ, ৰজাৰ বংশ কোচ ৰাজবংশী, কোচ-হাৰী কচাৰী কোচ, কামতালি কোচ, পানি কোচ, লিচচবী কোচ.... কোচ ৰাজবংশীসম্পৰ্কে কিমান যে কথা! মুঠৰ ওপৰত এনেকুৱা এক হাজাৰ বছৰীয়া পৰম্পৰাৰে, বিবৰ্তনৰ মাজৰে আহি আজিৰ কামতাপুৰী কোচ ৰাজবংশী। অন্যজনগোষ্ঠীকো নিজৰ বুকুত আকোৱালী লৈয়ে সৃষ্টি হৈছে আজিৰ কোচ ৰাজবংশী পৰিচয়। কোচ ৰাজবংশীৰ বুকৰ কুটুম কুচান নৃত্য আজি কোচ ৰাজবংশী বা কোচ বিহাৰ, ধুবুৰী বঙাইগাঁওতে আবদ্ধ হৈ থকা। কুচান নৃত্যৰ সুৰ-তাল-লয় শিকিবলৈ উঠি-পৰি লাগিছে মূলসুতিৰ অসমীয়া ছোৱালীয়ে। কামতাপুৰী (গোৱালপৰীয়া) লোকগীত উজনিৰ ল'ৰাও উছাহেৰে গায়।

আজিৰ কোচ ৰাজবংশী পৰিচয় প্ৰগতিশীল হ'ব ই লাগিব। ষোল্ল শতিকাত চিলাৰায়ৰ নেতৃত্বত কোচ শাসিত কামতা ৰাজ্য বিস্তাৰৰ সময়ত আজিৰ অসমৰ বিভিন্ন প্ৰান্তত কোচসকল আহিছিল আক্ৰমণকাৰী সৈন্য হিচাপে। কিন্তু লক্ষ্যনীয়ভাৱে চিলাৰায়ে

ৰাজ্যজয় কৰাৰ লগতে মানুহৰ মনো জয় কৰিবলৈ সক্ষম হৈছিল। সেয়ে হয়তো কোচবিহাৰত যি সন্মানেৰে চিলাৰায়ক চোৱা হয়, সেই একেই সন্মানেৰে যোৰহাটতো চোৱা হয়। অন্য জনগোষ্ঠীক কোচ ৰাজবংশী সকলে নিজৰ পৰিচয়ৰ মাজত কেতিয়াবাই আকোৱালী লৈছিল, সেয়ে হয়তো, 'মনি কোৱাৰ আখ্যান'ত লিখা আছে, "কোচ কোচাৰী মিকিৰ লালুং চাৰি জাতি, ইসৰ কোচৰ শাখা জানিবা সম্প্ৰতি"। মনি কোৱাৰ আখ্যানত আকৌ কোৱা হৈছে, "মহাৰাজ বীৰ আৰিমত্ত কোচৰ সন্তান, তান পুত্ৰ এক জোঙাল বলহু প্ৰমাণ, নগাওঁ চহৰি মৌজা তাহাৰ নগৰ, অদ্যপি আছে জোঙাল বলহু নামে গড়" (চৌধুৰী

১৯৯৩ঃ ২৯৪)। কোচ ৰাজবংশীৰ বিষয়ে যিমানৈ অধ্যয়ণ কৰা যায়, সিমানৈ কোচ ৰাজবংশীৰ জাতিগঠন প্ৰক্ৰিয়াই মন আকৰ্ষণ কৰিবলৈ সক্ষম হয়। আজিৰ ভাঙোনমুখী অসমীয়া জাতিয়ে কোচ ৰাজবংশী জাতিগঠন প্ৰক্ৰিয়াৰ পৰা কিবা শিকিব লগা থাকিলে শিকিব পাৰে, তাত নিশ্চয় লাজ কৰিব লগীয়া একো নাই। এইকথা কোচ ৰাজবংশী নেতা-সংগঠন সকলোৰেও মনত ৰাখা উচিত।

প্ৰসংগঃ

চৌধুৰী, অম্বিকাচৰণ ১৯৯৩, *কোচ ৰাজবংশী জাতিৰ ইতিহাস আৰু সংস্কৃতি*, বঙাইগাঁও।

২০০৪, প্ৰবাহিত সংস্কৃতিয়েই জনগোষ্ঠীৰ আত্মিক পৰিচয় in বৰুৱা, উপেন (সম্পাদিত), কোচ ৰাজবংশী সাংস্কৃতিক সমাৰোহ স্মৃতিগ্ৰন্থ, অভয়াপুৰী।

খান, আমাতুল্লা চৌধুৰী ২০০১, *কোচবিহাৰেৰ ইতিহাস*, কোচবিহাৰ (প্ৰথম প্ৰকাশঃ ১৯৩৫)

Gait Edward 1984, A History of Assam, guwahati.

Risley, H.H. 1998, The tribes and Caste of Bengal, Voll.II, Calcutta (First edition: 1991).

Centre for Koch Rajbanshi Studies and Development (CKRSD) is a non-profit charitable organization which aims to promote and encourage research, studies of and on the Koch Rajbanshi community, their culture, history, language and society. CKRSD also aims to work and dedicate itself for the all-round development of the Koch Rajbanshi people. CKSD's prime focus area is Koch Rajbanshi studies and their development, but its vision is to include everyone in its mission to serve these neglected people of South Asia. Therefore, we are happy and proud to invite all those non-Koch Rajbanshi friends, well-wishers to walk hand in hand with us and explore and serve the Koch Rajbanshi people. History says that the Koch Rajbanshis have been always an inclusive society rather than an exclusive society. CKRSD's one of the major objectives is to develop proper policies for the Koch Rajbanshi and their area so that it can contribute in finding solution to various problems of the community.

For more information visit:
www.kochrajbanshiculture.org
email:kochrajbanshiculture@gmail.com

This is a PDF Publication of Centre for Koch Rajbanshi Studies and Development (CKRSD).Guwahari, 2013.

Written by Arup Jyoti Das and Published by Bhaskar Senapati on behalf of CKRSD